

Het einde van twee sterrekinderen

De Shoah is voor velen niet te bevatten. Daniel Mendelsohn maakt in zijn boek *Verloren. Op zoek naar zes van de zes miljoen* daarom het lijden zichtbaar in de lotgevallen van individuen. Het is een voorbeeld geweest bij het schrijven van de levensgeschiedenis van de twee 'sterrekinderen' Annie en Mary, hun zusjes, broertjes, ouders en andere familieleden.

Kom vanavond met verhalen
hoe de oorlog is verdwenen,
en herhaal ze honderd malen:
honderd malen zal ik wenen.

Leo Vroman, in het gedicht *Vrede*

Verzetsmonument op het Hanna van der Voortplein in Tienray: een bronzen beeldengroep van drie kinderen die schuilen voor de regen. Bij het beeld staat een bronzen schaal waarin het vredesvuur ontstoken kan worden. Op het voetstuk staat de tekst: Veel Joodse kinderen vonden hier bescherming tegen vervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog. (foto: Olga van Heijster-Oldenhof)

Tot 1948 werd zeker bij drie rechtszaken aandacht besteed aan de arrestatie van Annie Koekoek en Mary Winnik: de rechtszaak tegen degene die van het verraad van Mary verdacht werd, de rechtszaak tegen Johan Berendsen, die de arrestatie van beide meisjes op zijn geweten had, en de rechtszaak tegen de toenmalige korpschef van de Venlose gemeentepolitie die ze had overgeleverd aan de Duitsers. In het kader van die rechtszaken werden in 1946 en 1948 ook verklaringen afgenomen van de onderduikouders van beide kinderen.

En in 1963 startte nog een juridische procedure om formeel vast te stellen wat de nabestaanden al vanaf 1945 voor zeker hielden: dat Annie Koekoek overleden was en dat Annie Leesma haar onderduiknaam was. De overlijdensverklaring werd uiteindelijk afgegeven door de autoriteiten op basis van een brief van de onderduikvader van Annie Koekoek.

Velden en de Shoah

Op dinsdagmiddag 4 juli 1944 werden om half zes twee kleine Joodse meisjes in een cel gezet op het bureau van de Venlose gemeentepolitie. De twee meisjes van zes en acht jaar waren die middag uit hun onderduikadressen in Velden gehaald. Door opperwachtmeester Johan Berendsen - 'de Schrik van Venlo' - die de zogenaamde Ommenpolitie leidde. Die middag droeg hij zijn arrestantjes over aan de gemeentepolitie. Uit de notitie in het dagrapport van de gemeentepolitie valt geen emotie af te lezen: "17.30 In bewaring. Voor Berendsen in bewaring gesteld twee Joodsche kinderen genaamd: Marij Winnik en Annie Leesma." De daaropvolgende dagen werd volstaan met minimale notities. Om acht uur 's ochtends controleerde men of de gevangenen nog in de cel zaten: "8 (uur) In bewaring ... Winnik, Leesma, ..." 'Leesma' was de onderduikachternaam van Annie, haar echte achternaam was Koekoek.

Achtenhalve dag zaten Annie en Mary in de Venlose cel. In de vroege morgen van 13 juli 1944 werden ze overgebracht naar Kamp Westerbork, samen met drie oude Joodse ziekenhuispatiënten, de Arcenaar Otto Sternheim en de Venlose echtelieden Sigmund en Regina Moses-David, die 's nachts waren gearresteerd. Voor de beide kinderen was het niet de eerste keer dat ze in het gevangenenkamp terecht kwamen, deze keer zouden ze er niet meer uit terugkeren. Begin september werden ze weggevoerd naar Auschwitz, met hetzelfde transport als Anne Frank en haar familie.

De lotgevallen van de meisjes voeren ons terug naar het vooroorlogse Amsterdam. Naar de oude Jodenhoek. Daar werden ze geboren en groeiden ze op als telgen van eenvoudige, liberale Joodse families die er al meerdere generaties woonden. Annie Koekoek werd geboren op 5 december 1935, als jongste kind in het gezin van Levie Koekoek en Sippora van der Bijl. Het gezin bestond verder uit de dochtertjes Tine en Suze (Sara) en zoontje Jacob, en woonde op Nieuwe Kerkstraat 77. Mary Winnik kwam, op 22 augustus 1937, een straat verder ter wereld, op Nieuwe Keizersgracht 37 III. Haar ouders waren Levie Winnik en Esther Godschalk; haar oudere broertje Abraham (Appie) maakte het gezin compleet. Ook de jonge gezinnen Winnik en Koekoek kwamen na mei 1940 in de greep van de nazi's: de bezetter verduisterde de wereld van de Joodse Nederlanders met vernederende verbods- en strafbepalingen, intimidaties, razzia's en deportaties. In 'Sterrekinderen' heeft Clara Asscher-Pinkhof de oorlogsgebeurtenissen proberen te beschrijven door de ogen van de verbaasde Joodse kinderen: "... Er zijn wel eens meer

tijden geweest, waarin kleine sterrekindertjes gestraft werden, omdat ze zo dom waren geboren te worden..." Met haar cynische "zo dom" wilde de schrijfster uitdrukken hoe
65 weerloos Joodse kinderen waren tegenover de pogingen door de geschiedenis heen om hun families uit te roeien.

Annie Koekoek en Mary Winnik waren zulke 'sterrekindertjes'. Een groot deel van hun uitgebreide families en tal van buurtgenoten waren in 1943 al afgevoerd naar het Oosten. Velen daarvan al vermoord.

In hoeverre dat laatste bekend was, is niet te zeggen, maar Anne Frank hoorde al in
70 oktober 1942 op de Engelse radio berichten over vergassing van Joodse mensen. In elk geval leefden de gezinnen Koekoek en Winnik allebei in grote angst, tot ze uiteindelijk zelf ook werden opgepakt. De eerste keer nog samen met Annie en Mary: op woensdagochtend 26 mei 1943. Net na middernacht begonnen Duitse soldaten in SS-uniform een 'strafrazzia' in Amsterdam omdat de Joodse Raad niet tijdig 7.000
75 personen had weten te mobiliseren voor deportatie. De beide huismoeders en hun kinderen werden diezelfde dag nog naar Kamp Westerbork gebracht.

De vaders bleven achter. Levie Koekoek had een vrijstelling van deportatie, een zogenaamde 'Sperr', omdat hij kruidenier was, terwijl Levie Winnik zo'n vrijstelling had door zijn baan als schoonmaker van het Nieuw Israëlitisch Ziekenhuis, vlakbij
80 zijn huis, op Nieuwe Keizersgracht 101.

Beide mannen slaagden er in om hun gezin weer uit Kamp Westerbork te krijgen. Sippora Koekoek-van der Bijl, Esther Winnik-Godschalk en hun kinderen kwamen allen op 17 juli 1943 uit het kamp. Ze hadden veel gezien. Esther bijvoorbeeld hoe een medegevangene in het hooi moest bevallen van een kind. En vooral de vijf of zes transporten die
85 vanaf de Boulevard des Misères in Kamp Westerbork naar Sobibor waren vertrokken. Dat moet verpletterend zijn geweest: duizenden wanhopige Joodse mensen die in veewagons werden gepropt, met amper levensmiddelen en een tonnetje per wagon voor de 'toiletgang'.

Beide ouderparen moeten in deze tijd zijn gaan nadenken over wat te doen. Onderduiken met het hele gezin was meestal niet mogelijk. Kinderen waren soms nog wel onder te brengen en daarom legden enkele verzetsgroepen zich daar op toe, zoals de Amsterdamse Studenten Groep (ASG). Die groep bracht Joodse kinderen vanuit een tijdelijk
90 onderduikadres in Amsterdam of (meestal) vanuit de crèche tegenover de Hollandsche Schouwburg - verzamelplaats voor Joodse mensen bij hun deportatie - naar onderduikadressen in Friesland en Limburg. Ouderlijke toestemming gold als harde voorwaarde van de ASG.

Beide ouderparen zullen zeer getwijfeld hebben om hun kinderen mee te geven. Op 13 augustus 1943 werd vader Levie Winnik opgepakt tijdens een razzia in het Nieuw Israëlitisch Ziekenhuis. De volgende dag al werd hij geregistreerd in Kamp
100 Westerbork, en door de Duitsers aangemerkt als strafgeval. Het naziregime had zware sancties gezet op onttrekking aan deportatie, en Levie Winnik had daar kennelijk een poging toe gedaan. De strafgevangenen kregen blauwe overalls met scharlaken schouderstukken aan en moesten smerig werk doen.

Zijn status als strafgeval betekende voor Levie Winnik ook dat hij al op 21 september
105 1943 op transport moest naar Auschwitz.

Daar zou hij overlijden, tussen maart 1944 en 21 januari 1945, toen Auschwitz ontruimd werd.

Op het moment dat vader Winnik werd opgepakt, was zijn gezin al ondergedoken. Blijkbaar hadden ze goede relaties. En toen is ook dat finale besluit gevallen. Appie
110 Winnik en zusje Mary werden door de Amsterdamse studenten naar een onderduikadres gebracht, in elk geval vóór medio augustus 1943. Moeder Esther Winnik-Gotschalk zou zelf de oorlog door komen als de huishoudelijke hulp Wil in een chique pension in Hilversum. Voor haar valse identiteit hield ze haar zwarte haren geblondeerd.

Voor moeder Koekoek en haar kinderen duurde de nieuwe vrijheid - na de terugkeer uit
115 Westerbork - precies een week. Al op 24 juli 1943 waren ze weer terug in het kamp, dit keer vergezeld van echtgenoot/vader Levie. Om onduidelijke redenen werd het gezin op 16 september 1943 nogmaals vrijgelaten. Bij thuiskomst troffen ze hun huis en winkel volledig geplunderd aan, waarna ze volgens Annie's zuster Suze Koekoek hun intrek namen in het eerder door de Duitsers ontruimde gebouw van de beweging 'De Joodsche Invalide' die aan de Amsterdamse Achtergracht een tehuis voor Joodse
120 invaliden en bejaarden had laten bouwen.

Toen hebben ook vader en moeder Koekoek besloten om hun twee jongste dochters, Suze en Annie, te laten onderduiken. Eind september/begin oktober 1943 werden ook zij door het verzet weggebracht, vanuit het gebouw van De Joodsche Invalide. Suze herinnert
125 zich dat haar moeder haar stem kwijt was, toen ze afscheid nam van haar twee dochters, zeven en tien jaar. "Zullen jullie die mensen waar je naar toe gaat goed helpen?", fluisterde Sippora nog, en ook vertelde ze hoe haar dochters zich moesten beschermen tegen bepaalde gevaren. De meisjes moesten het adres van hun huishoudelijke hulp, in Loenen aan de Vecht, uit hun hoofd leren, als verzameladres
130 voor als de oorlog afgelopen zou zijn.

Vervolgens nam Levie Koekoek zijn dochttertjes bij de hand en liep met ze het gebouw van De Joodsche Invalide uit. Toen hij in de nabijheid van een dame met een rode jas kwam, liet hij zijn dochters los, waarna de vrouw de kinderen aan de hand meenam. Er werd geen woord gesproken en er werd niet gezwaaid.

135 Suze en Annie zouden hun ouders nooit meer terug zien. Het echtpaar Koekoek werd een of meer dagen later met hun andere kinderen gearresteerd. Op 9 oktober 1943 werden ze in de strafbarak van Kamp Westerbork geplaatst en op 23 maart 1944 werden ze naar Auschwitz getransporteerd. Moeder Sippora en zoontje Jacob werden bij aankomst vergast, vader Levie Koekoek overleed omstreeks het najaar van 1944 in Midden-Europa.

140 Alleen dochter Tine zou terugkeren.

Na een kort verblijf op verschillende onderduikadressen werden de kinderen Mary en Appie Winnik (augustus 1943) en Suze en Annie Koekoek (begin oktober 1943) per trein naar Noord-Limburg gebracht. De onderduikroutes waren grillig, omgeven met geheimhouding, en laten zich op basis van kinderherinneringen niet goed meer reconstrueren. De Amsterdamse studenten kondigden de kinderen bij de andere verzetsgroepen aan als "pakjes koffiesurrogaat" (jongens) en "pakjes theesurrogaat" (meisjes). Blonde kinderen gingen doorgaans naar Friesland, de meer donkere kinderen naar boerendorpen in Noord-Limburg.

150 De kinderen droegen gedurende de reis een evacuatiebewijs van de 'Afdeeling Kinderuitzending van het Centraal Evacuatiebureau', gevestigd in Rotterdam. Zo'n gestolen bewijs vermeldde de valse identiteit van het 'weeskind', de vertrekdatum uit Rotterdam, een vernield Rotterdams adres en het adres van de pleegouders. Annie Koekoek werd Annie Leesma [Leefsma?], in Rotterdam geboren op 5 december 1936.

155 Omdat Winnik een Joodse achternaam is, en Mary een "uitgesproken Joods uiterlijk" had volgens getuigen, is het achteraf merkwaardig dat men aan Mary geen andere achternaam had gegeven. Wel was ook zij een jaar jonger gemaakt, als geboren op 1 augustus 1938 te Rotterdam.

Suze Koekoek en Appie Winnik werden overgenomen door de Noord-Limburgse verzetsgroep van de kraamverzorgster Hanna van de Voort uit Tienray en de Nijmeegse student Nico Dohmen. Die groep haalde de kinderen af op station Venray of station Venlo. Men liet de kinderen vaak eerst acclimatiseren in huize Van de Voort en bracht ze dan onder in Peeldorpen aan de Westkant van de Maas. Suze Koekoek en Appie Winnik kwamen terecht in Meerlo, waar ze de oorlog zouden overleven.

165 Dat Annie en Mary in Venlo gescheiden werden van hun oudere zusje respectievelijk broertje, en dat men ze onderbracht aan de andere kant van de Maas, is opmerkelijk. De Maas vormde toen nog een fysieke barrière, ook omdat de veerponten ver uiteen lagen.

170 Doorgaans hield de groep van Hanna van de Voort en Nico Dohmen contact met de ondergebrachte kinderen en dat was hier niet mogelijk. Velden was toch al geen logische onderduikplaats. Het dorp lag ingeklemd tussen de Maas en de Duitse grens, in de Veldense buurtschap Schandelo lag een nep-vliegveld en het grote Duitse vliegveld lag ook nabij. De bewoners van Velden kregen het tijdens de oorlog dan ook flink voor hun kiezen. Het dak van het onderduikadres van Annie Koekoek had in 1942 al in de brand gestaan, toen in de nabijheid een vliegtuig neerstortte. Het bruggenhoofd Velden-Grubbenvorst lag in de schootslinie en had veel met beschietingen te maken.

180 Aan het eind van de oorlog zou de oorlogsschade in Velden overweldigend zijn, maar dat gold voor een belangrijk deel van Noord- en Midden-Limburg. De keuze van Velden als onderduikplaats kan wijzen op een tijdelijk tekort aan pleegouders. De vergoeding die men in dit geval de pleegouders bood, duidt daar ook op. Die wezen het aanbod overigens af.

185 Annie Koekoek werd opgenomen door het echtpaar Jacobus Nielissen en Maria Akkermans, die een eind buiten de dorpskom woonden op het adres C 267 in buurtschap het Kraneveld. Het waren tuinders die een boerderij van de rooms-katholieke kerk huurden met, versnipperd, negen hectare grond, de zogenaamde 'Kerkenhof'. Verder hadden ze een paard, kippen en enkele koeien en varkens. In de buurt van de boerderij kwamen vijf zandwegen bijeen, waarvan er een direct naar de Rijksweg liep.

190 Jacobus Nielissen werd in Velden 'de schieëper' (dialect voor schaapherder) genoemd, omdat hij als jongen voor een boer een kudde schapen had gehoed langs de Maas. Hij was klein van stuk en introvert. Zijn corpulente, wat grotere en enigszins manke echtgenote 'Moeke' of Maria was de spil van het gezin. Toen Annie Koekoek kwam, liepen beide echtelieden tegen de vijftig jaar. Ze hadden drie zoons en een dochter, er woonde verder nog een dienstbode in en er waren twee onderduikers, waaronder een geallieerde piloot.

195 De naoorlogse verklaringen van Jacobus Nielissen over de opvang van het Amsterdamse meisje zijn niet eenduidig. Zo schreef hij in 1963 aan de Officier van Justitie te Roermond, die hem vragen had gesteld over het verband tussen Annie Koekoek en Annie Leesma, dat een gebilde man, die zich dokter Peters noemde, was komen vragen of hij Joodse kinderen wilde opnemen. Dezelfde man zou Annie vervolgens gebracht hebben. In

- 200 1948 had Nielissen echter verklaard dat 'Ambrosius' Annie had gebracht. Daarmee werd waarschijnlijk de bekende verzetsman bedoeld, de Venlose onderwijzer Jan Hendrikk. Dat zou wijzen op samenwerking van de ASG en/of de verzetsgroep van Hanna van de Voort c.s. met het verzet in Venlo; gezamenlijk zouden zij dan het onderduiken van Annie en Mary hebben geregeld.
- 205 Mary Winnik werd opgenomen in het gezin van het echtpaar Gerardus Heuvelmans en Marie Jeucken, beiden tegen de zestig jaar. Het gezin Heuvelmans bestond verder uit twee dochters en drie zoons. Ze woonden in een andere uithoek van Velden, in de Vilgert, op C 247, eveneens aan een zandweg.
- 210 'Heuvelmans Graad' was melkrijder bij de coöperatieve melkinrichting Sint Martinus, aan de Straelseweg in Venlo. Daarnaast hield hij een of twee varkens en deed hij aan landbouw. Hij figureert in geen enkele verklaring. Zijn, mank lopende, echtgenote 'Jeucken Mie', die te boek stond als gezellig en goed van de tongriem gesneden, maakte alle afspraken over de onderduik van Mary, na overleg met een nog thuiswonende dochter.
- 215 De nu ongeveer negentigjarige oudste dochter van Heuvelmans: "In die tijd was ik dienstbode in Venlo en ik kwam maar af en toe thuis. Daar zag ik toen het kind, een schat van een mooi meisje. Maar ik had direct gezien dat het een Jodinnetje was. "Mam, is det 'n Joèds maedje?" "Bis dich maf!" antwoordde ze. Mijn ouders hielden verschrikkelijk veel van dat meisje. Ze deed alles wat mijn vader deed. Ze had
- 220 bijvoorbeeld een landje waar ze net als mijn vader zaaide. Ze was zo bang voor vreemde mensen. Ik word er nog regelmatig op aangesproken, laatst nog op een familiefeestje. Ik ben oud en wil er eigenlijk niet meer over praten, dat doet me slecht. Vannacht zal ik nu misschien niet meer slapen."
- 225 De overgang naar het Limburgse platteland moet voor de beide kinderen enorm zijn geweest. Ze kwamen uit hechte families en waren opgegroeid in het centrum van Amsterdam. Alles wat hen vertrouwd was, waren ze kwijt, en natuurlijk vooral hun ouders die ze na een periode van gevangenschap en in een sfeer van terreur en angst hadden moeten achterlaten. En dan kwamen ze via allerlei adressen terecht bij boerenmensen waarvan ze het dialect niet verstonden, die doorgaans streng katholiek
- 230 waren en die andere zeden en gewoonten hadden. Meestal werden de evacueetjes gewoon meegenomen in het dagelijkse dorpsleven, om ze niet te laten opvallen. Volgens Nico Dohmen geloofde vrijwel niemand werkelijk dat het om evacueetjes ging, maar de pleegouders beschikten over dat vervalste bewijs. En de homogeniteit van de bevolking van de Noord-Limburgse dorpen bracht strakke
- 235 sociale controle en betrekkelijke veiligheid met zich mee. Ook Velden kende een, weliswaar niet-geïsoleerde, maar wel hechte, dorpsgemeenschap van 2.100 zielen, waar weinig te verbergen viel voor de enkele Rijksduitsers en NSB'ers die er woonden. Velden was 'goed' in de oorlog - het verzet kwam er spontaan op. De lokale NSB'ers lieten het hier wel uit hun hoofd om onderduikers te verraden,
- 240 al zullen ze best vermoed hebben dat bijvoorbeeld Mary Winnik met haar zwarte krullenbol van Joodse afkomst was. De belangrijkste NSB'er in Velden was de dwarse dorpsmid L.T.. Als groot vakman genoot deze veel respect bij de boeren en tuinders, die voor hun machines ook afhankelijk van hem waren. T. beriep zich er vaak op dat hij de onderduikers wist te zitten maar nooit zou verraden.
- 245 Het ging een klein jaar goed met Annie en Mary. Ze werden volledig opgenomen in de pleeggezinnen. Ze speelden buiten met de andere kinderen, ze gingen naar school en naar de kerk en deden boodschappen in het dorp. Mary was zelfs enkele keren bij de constructiewerkplaats van NSB'er T. geweest, onder andere om een fiets op te halen. Annie Koekoek had een speelmaatje aan de enige dochter van het echtpaar Nielissen, de
- 250 slechts een jaar oudere Annie Nielissen. Laatstgenoemde is in oktober 1953 met het hele gezin naar Canada geëmigreerd en in juni 2008 aan een ernstige ziekte overleden. Haar broer Jozef, in dit verband een belangrijke ooggetuige, was al vele jaren eerder overleden. Hun oudste broer Martin Nielissen schrijft in een brief van juni 2008 dat Annie Koekoek een rustig meisje was dat wist wat ze wilde. "Even koppig als mijn
- 255 zuster Annie." Ze hoorde volgens hem bij het gezin zoals de eigen kinderen, en ze droeg ook min of meer dezelfde kleding als zijn zus Annie. Over Mary Winnik is iets meer bekend. Een voormalig overbuurmeisje van de familie Heuvelmans herinnert zich nog goed hoe ze met Mary speelde: "Mary was verder in ontwikkeling dan wij. Het was een slim en spontaan stadsmeisje dat niet op haar
- 260 mondje gevallen was en zich goed wist te verweren als er iets gebeurde. Het was een mooi meisje, met vaste, zwarte krullen en mooie kleren, zoals glad-wollen truien. We speelden veel met elkaar, vaak in onze boomgaard waar een schommel stond. Ik wist niet dat ze Joods was. Ze vertelde wel dat ze in een kamp had gezeten en dat ze een broer had die Abraham heette, maar Appie werd genoemd, en ergens anders zat. En dat ze gebracht was door een tante Hannie. Ze sprak op het laatst ook al aardig dialect. Tot die verschrikkelijke gebeurtenis beleefde Mary een fijne tijd in Velden."
- 265 Nederland was in 1944 vrijwel "Judenrein". Eerder had de Sicherheitsdienst in

270 Maastricht al een paar keer verzocht om de drie oude Joodse ziekenhuispatiënten te arresteren, maar die waren telkens echt te ziek om vervoerd te worden. De Duitsers besloten echter om het karwei rigoureuus aan te pakken en gaven de Venlose politie opdracht om de drie nu eindelijk eens te arresteren, ziek of niet. Ook richtten de Duitsers zich op de Brabantse en Limburgse Peeldorpen, waarvan ze inmiddels wisten dat er veel Joodse onderduikers zaten. Naar aanleiding van de Duitse klachten over die onderduikers werd ook in juni of begin juli 1944 op een NSB-bijeenkomst in Venray schande gesproken over de situatie.

275 Men besloot actie te ondernemen.
De NSB'er Lucien Nahon, die tijdelijk in een hotel in Tienray verbleef, bediende de Duitsers op hun wenken, naar later zeggen omdat er ergernis ontstond over Joodse onderduikertjes die gewoon op straat speelden en af en toe zelfs een beetje brutaal zouden zijn geweest. Hij gaf aan de Venlose kapitein-korpschef Otto Couperus adressen in Tienray en omstreken, waar Joodse onderduikers zaten. Nahon vond bij de Jodenhater Couperus een gewillig oor. Die informeerde op zijn beurt met een memo van maandag 3 juli 1944 de Duitsers. Niet duidelijk is waarom de inval bijna een maand op zich liet wachten. Hanna van de Voort en tien Joodse onderduikers werden opgepakt. Hoewel de 285 pleegouders van Annie Koekoeks zusje Suze ook op het lijstje van Couperus stonden, ving de Eindhovense staatspolitie bot bij hen. Suze werd tijdig verstoep en daarna een tijdje in Horst ondergebracht.

290 Begin juli 1944 kwam Johan Berendsen in actie, de leider van een groep die meedogenloos jacht maakte op mensen die de Arbeitseinsatz probeerden te ontlopen en andere onderduikers. Vóór de oorlog werkte hij bij de Politietroepen te Venlo, hij was sinds 1940 NSB'er en werd een jaar later SS'er. Hij trad medio augustus 1943 in dienst bij de Venlose gemeentepolitie. Berendsen, vader van drie kinderen, was een bleke, vroeg kalende dertiger. Naar eigen zeggen leed hij toen al constant aan reumatische pijnen en vanaf voorjaar 1944 ook aan overspannen zenuwen, mede door een 295 aantal doodsb bedreigingen. Hij raakte ernstig overspannen.

Nadat hij enigszins hersteld was, gaven de Duitsers hem een politiefunctie bij de in april 1944 opgerichte Arbeitskontroldienst (AKD), die vanuit het kamp Erica in Ommen werd geleid. Onder aansturing van Hauptmann Winkler werd Berendsen, ondanks dat hij eerder als ongeschikt was beoordeeld voor een leidinggevende functie, 300 verantwoordelijk voor de opsporingsactiviteiten van een in Venlo gestationeerd AKD-commando, de zogenaamde Ommen-politie.

Dat was een groep ex-bewakers uit het strafkamp waar een misdadig regime had geheerst. Berendsen cum suis gingen in de maanden mei tot en met september 1944, 305 zowel in opdracht als eigenmachtig, fanatiek op jacht naar mensen die kandidaat waren om te worden opgepakt. Zij stroopten Venlo en omgeving af en gedroegen zich daarbij bijzonder brutaal.

Door de terreur van zijn groep kreeg Berendsen de bijnaam 'de Schrik van Venlo'. Op maandag 3 juli 1944 reed hij met zijn zware motor met zijspan Velden binnen. Het werd als altijd stil op straat, want de komst van Berendsen was gevreesd. Hij en zijn 310 duopassagier, de Ommen-agent Geert Kannegieter, stopten op de achterplaats van de dorpsmid T., die vaker werd bezocht door de Ommen-politie. Kannegieter zou later beweren dat Berendsen mogelijk een anonieme tip had gekregen, maar hij had zelf het idee dat ze gewoon op patrouille waren. Het feit dat ze eerst wat kersen plukten en een kop koffie dronken, wijst daar ook op. Berendsen verklaarde evenzo. Volgens hem 315 was bij het volgende gesprek met de vrouw en een dochter van T. - de smid zelf was er niet bij - ter sprake gekomen dat er bij Heuvelmans een Joods kindje was ondergebracht. Mevrouw T. zou hem daarna de weg hebben gewezen naar de boerderij van Heuvelmans: bij het huis van de veldwachter rechtsaf en dan de tweede boerderij aan de linkerkant van de zandweg.

320 Na de oorlog zou mevrouw T. worden aangeklaagd wegens verraad van Mary Winnik, maar ze ontkende stellig en Berendsen verklaarde daarna dat hij niet meer precies wist wie hem bij T. had geïnformeerd. Het gezin T. zat toen in het interneringskamp te Steijl, en had daarvóór in Kamp Westerbork gevangen gezeten. Mede door de verklaringen van Kannegieter en een buurman werd wel duidelijk dat mevrouw T., die aanvankelijk zelfs 325 verklaarde dat ze Berendsen niet kende, iets te maken had met het verraad. De precieze toedracht kon echter niet wettig en overtuigend worden bewezen. Althans, werd niet bewezen, omdat de behandeling van de zaak, ongetwijfeld door tijdgebrek, onzorgvuldig was, zoals uit de processtukken van het tribunaal blijkt. Omdat het om een zwaar misdrijf ging, zag het tribunaal in Roermond zich gedwongen om mevrouw T. 330 vrij te spreken van dit onderdeel van de aanklacht tegen haar.

Terug naar 3 juli 1944. Berendsen en Kannegieter reden volgens de aanwijzingen naar de woning van Heuvelmans. Op het karrenpad naar de woning zagen ze Mary lopen, die in het dorp een boodschap had gedaan en onderweg nog met iemand had gesproken. Berendsen zette zijn motor aan de kant van het pad en achtervolgde met Kannegieter het meisje. 335 "We komen je meenemen.", riepen ze tegen haar. Mary rende naar binnen: "Mam, de politie wil mij meenemen!", gevolgd door de twee politiemannen. De schok was hevig.

Mary en mevrouw Heuvelmans begonnen hard te huilen. Mevrouw Heuvelmans en haar dochter Mia smeekten Berendsen om Mary niet mee te nemen, en ze bezwoeren hem bij hoog en bij laag, met het Rotterdamse evacuatiebewijs in de hand, dat Mary niet van Joodse afkomst was. Gewoon een Rotterdams weesje. Berendsen vertrok daarop met de mededeling dat hij het echtpaar Heuvelmans zou arresteren als zij Mary zouden laten verdwijnen.

Later zou zowel Kannegieter als mevrouw Heuvelmans aangeven dat ze dachten dat Berendsen overtuigd was en Mary niet meer mee wilde nemen, maar volgens Berendsen had hij alleen maar de tijd genomen om het evacuatiebewijs beter te bekijken en om nadere bevelen te vragen.

Berendsen kwam de volgende dag om ongeveer twee uur 's middags terug bij het huis van de familie Heuvelmans. Kannegieter verklaarde na de oorlog dat hij geweigerd had om Mary alsnog op te halen, ondanks de beloning van vijftig gulden die hem in het vooruitzicht was gesteld. Berendsen liet zich daarom vergezellen door een andere Ommenagent, die aangeduid werd als 'Blowiets'. Op die bewolkte zomernamiddag volgde een dramatische ontknoping. Berendsen en 'Blowiets' reden met hun motor met zijspan naar het adres C 247 (nu Vilgert 42). Mevrouw Heuvelmans wist de doodsbange Mary nog snel te verstoppen in hun eigen korenveldje, maar dat was blijkbaar gezien. Berendsen stelde dat Mary met hem mee moest naar een "rasdokter" in Roermond. Als ze halfbloed of minder Joods was, zou hij haar terugbrengen, maar anders niet. Mevrouw Heuvelmans zou nog geroepen hebben: "Neem mij maar mee!", maar Mary moest mee. Het kleine meisje klampte zich zo stevig vast aan mevrouw Heuvelmans dat diens schort scheurde toen 'Blowiets' Mary los trok en haar naar de motor sleepte, die achter op het erf stond. Mary schreeuwde vreselijk: "Mam, help mij toch!" Ze werd tussen Berendsen en 'Blowiets' in gezet en vervolgens naar de vlakbij gelegen politiepост gebracht, aan de Rijksweg. Daar werd ze ingesloten, in één van de twee cellen. De overburen van de politiepост, die Mary goed kenden, hoorden haar vanuit hun woning voortdurend huilen en schreeuwen.

In zijn brief van juni 2008 schrijft Martin Nielissen, zonder een concrete naam te noemen, dat de Nielissen's kort voor de komst van Berendsen gewaarschuwd waren dat er iets stond te gebeuren:

"Iemand wist iets, iemand die het niet had mogen weten." Tot op heden had hij zich het hoofd gebroken over de vraag wie Annie Koekoek verraden had: "Alleen de zusters van de lagere school wisten dat Annie Joods was. Waren die het, of was het de Duitse familie die bij de burens inwoonde? De familie Heuvelmans wist volgens mij niet eens dat wij een Joods meisje in huis hadden."

Berendsen heeft na de oorlog verklaard dat hij van moeder of dochter Heuvelmans had vernomen dat er bij Nielissen ook een Joods kindje was. Een beschuldiging die het gezin Heuvelmans zwaar moet hebben getroffen, en mogelijk de reden dat ze nu verder niet meer willen praten over de kwestie. Moeder en dochter ontkenden stellig en de beschuldiging was ook niet logisch. Immers, door toe te geven dat Mary een Joods kind was, zouden de moeder en dochter Heuvelmans ook zichzelf ernstig in problemen hebben gebracht. Uit alles blijkt dat ze tot het laatst toe volgehouden hebben dat Mary gewoon een Rotterdams evacueetje was. Zoals er meer waren, heeft misschien iemand gezegd, onder andere bij de familie Nielissen. Juist om arrestatie van Mary te voorkomen. Dan heeft Berendsen daaruit zelf zijn conclusies getrokken.

Het is niet onaannemelijk dat er iets dergelijks gezegd is in de overspannen situatie rond Mary's arrestatie, want anders is het moeilijk te verklaren waarom Berendsen pas op 4 juli bij Nielissen langs ging en niet een dag eerder ook daar de papieren had opgehaald. Ook was de door hem gereden route dan waarschijnlijk onlogisch want een omweg.

Zover bekend, is het mogelijke verraad van Annie Koekoek nooit meer verder onderzocht.

Anders zou de identiteit van 'Blowiets' natuurlijk ook opgehelderd zijn. Het is een belangrijke vraag waarom deze mededader en getuige buiten schot is gebleven. Het ziet er naar uit dat niemand bij de verhoren van Berendsen naar de identiteit van zijn metgezel heeft gevraagd. 'Blowiets' werd door getuigen omschreven als "een middelgrote man van ongeveer vijftig tot dertig jaar, zwartharig en met een vol aangezicht en een grote, kromme neus". Hij zou Limburgs dialect hebben gesproken, al zou Berendsen beweerd hebben dat hij uit Amsterdam afkomstig was. Deze man zou zich eigenaardig hebben gedragen, door zijn pet steeds voorover in zijn gezicht te trekken en zich niet in zijn aangezicht te laten zien. Zijn identiteit wordt in geen enkele verklaring onthuld, hetgeen merkwaardig is.

Hoe dan ook, nadat 'Blowiets' en Berendsen Mary in de cel van de politiepост hadden gezet, reden ze naar C 267 (nu Kraneveld 19). Naar de familie Nielissen. Toen die Berendsen en 'Blowiets' het karrenspoor naar hun boerderij zagen oprijden, zetten ze Annie uit een raam aan de achterkant van de woning. En zeiden haar zich te verbergen in het haverveld, waar een schuilplaats was gemaakt.

Berendsen en 'Blowiets' bedreigden het echtpaar Nielissen en hun tweede zoon Jozef

met een revolver en met veel geschreeuw toen ze Annie niet aantroffen. Vader en zoon zouden gearresteerd worden als het Jodenkind niet te voorschijn kwam. Nielissen in een verklaring van 8 maart 1948 tegenover de marechaussee: "Even later op die zelfde namiddag vonden zij het kind in een perceel te wassen staande haver achter onze
410 woning." Martin Nielissen schrijft in de al genoemde brief dat Annie pas uit haar schuilplaats kwam, toen Berendsen in de lucht schoot. "Anders hadden ze haar nooit kunnen vinden."

Een buurman die getuige was van de gebeurtenissen heeft in 1963 een verklaring gegeven tegenover de burgemeester van Arcen en Velden. Hij kon zich het toen nog als
415 "de dag van gisteren" voor de geest halen: "In de maand juli (het koren stond nog op het veld) was er een razzia in Velden met het doel Joodse kinderen op te sporen. Even in de namiddag verscheen bij Nielissen de beruchte Berendsen. Hij bereed een motor met zijspan. Annie Koekoek, bewust van dreigend gevaar, was in het roggeveld gevlucht.

420 Mevrouw Nielissen, staande aan de rand van het veld, riep: "Annie, kom er maar uit, je bent toch verraden en ontvluchten kun je toch niet meer". Annie is toen tevoorschijn gekomen, in het zijspan gezet en Berendsen verdween in de richting van Venlo."

425 'Moeke' Nielissen had Annie, volgens deze getuige, dus zelf uit het haver- of roggeveld geroepen. Na de oorlog vertelde mevrouw Nielissen tegen Annie's zusters dat ze bang waren geweest dat anders hun eigen, toen negenjarige, dochter Annie zou worden meegenomen, als Annie Koekoek niet kon worden gevonden. Berendsen zal daar zeker mee bedreigd hebben.

Op die dinsdag smeekte het echtpaar Nielissen Berendsen om Annie niet mee te nemen.
430 Berendsen riep weer dat nagegaan zou worden of het meisje minder dan vijftig procent Joods zou zijn. Dan zou ze terug gebracht worden. Annie werd achter op de motor gezet, tussen Berendsen en 'Blowiets' in. Ze ging geweldig tekeer, het tweetal deed een uniformjas over haar heen, waarschijnlijk om de omstanders het zicht te ontnemen op het meisje dat totaal overstuur was.

435 Zo reden ze terug naar de politiepost, waar Mary om 16.00 uur uit de cel werd gehaald, en vervolgens reden Berendsen en 'Blowiets' met beide kinderen naar het politiebureau van Venlo.

De tragische gebeurtenissen van die dag zouden vooral meneer Nielissen en mevrouw Heuvelmans nooit meer loslaten. De dochter van het echtpaar Heuvelmans hierover:
440 "De arrestatie was niet onze schuld. Moeder heeft er verschrikkelijke nachtmerries van gehad!"

Mevrouw Heuvelmans is in 1949 overleden, op 62-jarige leeftijd, 15 maanden na haar laatste getuigenverklaring over de arrestatie, die zeker zal hebben bijgedragen tot haar vroege dood. Nielissen was totaal kapot van de arrestatie; zijn haar werd
445 volgens zoon Martin van zwart in één nacht grijs. Zijn vader is volgens Martin ook geëmigreerd omdat hij niet meer kon omgaan met mensen die in zijn ogen niets hadden ondernomen om anderen in de oorlog te helpen. Ook vader Nielissen overleed een dik jaar na zijn laatste verklaring over de arrestatie, in 1964, op 70-jarige leeftijd. In die laatste verklaring, in 1963, schreef hij: "Het was of het was ons eigen zoo
450 als ons eigen kinderen", maar juist het cruciale verschil was uiteindelijk dat het kinderen van anderen waren. Op het moment waarop de moeders het pistool op de borst gezet kregen, maakten ze de dramatische keuze voor hun eigen gezin. Ze waren door het verzet gewaarschuwd dat het wel gevaarlijk was wat ze deden, maar ze waren niet voorbereid op de intimidatiemethoden van iemand als Berendsen.

455 Wie zou daar wel tegen bestand zijn geweest?

Dat sommige familieleden van Annie en Mary het onvergeeflijk vinden dat hun zusjes mee gegeven werden, is begrijpelijk. Feit blijft ook dat de gezinnen Heuvelmans en Nielissen zich hebben ontfermd over de Joodse kinderen - dat vergde veel moed - en dat het vreselijke drama hun leven ingrijpend heeft beïnvloed. Voor het gezin
460 Heuvelmans kwam daar nog de ellende van de latere suggestie van verraad bij, bovenop het verlies in december 1944 van hun toen achttienjarige zoon Piet, als gevolg van een granaatslag.

Martin Nielissen: "Mijn vader was voor mij een verzetsman en een held. Het heeft mij altijd gestoord dat hij daar geen erkenning voor heeft gekregen, omdat
465 het zo verschrikkelijk mis was gegaan." Dat geldt natuurlijk ook voor mevrouw Heuvelmans.

Annie en Mary werden opgesloten in één van de acht cellen van het Venlose politiebureau, dat toen aan de Lohofstraat lag. Hun cel zal zo'n twee bij twee en
470 halve meter groot zijn geweest, met een betonnen brits, zitje en tafeltje, en met een klein bovenraam in de deur. Er was geen stromend water en het toilet moest met een emmer water doorgespoeld worden. Het stonk meestal erbarmelijk in het cellencomplex en het geloei van het luchtalarm - een tot drie keer per etmaal, meestal 's nachts - moet extra beangstigend zijn geweest voor de meisjes. Het enige waarschuwingssysteem

voor de gevangenen was bonken op de zware celdeur.

475 Ze verbleven er achtenhalve dag. Volgens een getuige was één van beide meisjes kaal geknipt en dat is waarschijnlijk Annie Koekoek geweest. Als Annie duimde, krabde ze telkens met de andere vingers van haar duimhand achter haar oor, waardoor daar een lelijke plek was ontstaan. Die plek had men eerder ook in Kamp Westerbork al gezien als het gevolg van luizen, en ook nu was Annie dus weer kaal geknipt. Mary was
480 inmiddels ziek, want ze werd in Kamp Westerbork enkele dagen opgenomen in het ziekenhuis.

In de nacht van 12 op 13 juli 1944 werden de heer Sternheim en de echtelieden Moses-David gearresteerd. Toen deze drie Joodse ziekenhuispatiënten binnen waren gebracht, gaf Couperus opdracht om ze samen met de meisjes meteen weg te brengen. Om kwart over
485 vijf 's ochtends reed hoofdwachtmeester en SS'er Meijer met de vijf in een personenauto naar Kamp Westerbork. Dat transport was omstreden, dat weet ik uit eerste hand. Mijn vader, tijdens de oorlog wachtmeester van politie in Venlo, heeft me jaren geleden verteld: "... Ik ben gearresteerd voor het weigeren van een transport van Joodse kinderen, maar toch weer vrij gelaten..."

490 Een dag na het weghalen van de meisjes zou er volgens Nielissen nog iemand uit het verzet langs gekomen zijn, die had gezegd: "Wij halen die kinderen er uit." De bevrijdingspoging van Mary en Annie zou echter mislukt zijn omdat de auto van de verzetsmensen een lekke band kreeg bij de achtervolging van het transport naar Kamp Westerbork. Dit is eerst in 1963 ter sprake gekomen, toen alsnog een onderzoek werd
495 ingesteld naar de ware identiteit van Annie Leesma.

Uit verklaringen van de onderduikgevers blijkt dat ze niet op de hoogte waren van de lotgevallen van de meisjes. Er was geen enkel contact meer met Mary en Annie, ook niet toen die nog op het Venlose politiebureau zaten. Nielissen hoorde later van een plaatselijke bakker dat de meisjes in een kamp in Drenthe zaten. Hij was daar na de
500 evacuatie van Velden naar Noord-Nederland, in januari 1945, nog wezen kijken, maar toen waren Annie en Mary er niet meer. Er was dus afstand en dat zat 'm ongetwijfeld ook in het feit dat betrapte onderduikgevers zichzelf konden redden door te doen alsof ze niet wisten dat het om Joodse kinderen ging: "Als we dat geweten hadden." De gezinnen Nielissen en Heuvelmans werden ook niet gestraft.

505 De arrestatie van de meisjes was een schok voor de Veldense gemeenschap, die zich tot op heden doet gevoelen bij oudere Veldenaren. Er was nog een Joods kindje in Velden, een jongetje dat 'Bobby' werd genoemd, via een andere route in Velden terecht gekomen. Na de arrestatie van Annie en Mary werd de toen driejarige 'Bobby' meteen naar een adres in Broekhuizenvorst gebracht. Toen zijn Veldense onderduikfamilie hem
510 daar bij een bezoek aantrof in een duivenhok, vonden ze dat zo zielig, dat ze hem weer mee terug naar Velden namen. 'Bobby' bleef in Velden en evacueerde in januari 1945 zelfs mee naar het hoge Noorden. Hij heeft de oorlog overleefd, mede dankzij zijn blonde krullen en dankzij de zorgen van zijn Veldense onderduikfamilie.

Annie en Mary overleefden niet. Een jaar na hun eerdere vertrek, op woensdag 13 juli
515 1944, kwamen ze weer terug in Kamp Westerbork. Annie werd ondergebracht in barak 35, het weeshuis. Mary kwam na het ziekenhuis ook terecht in het weeshuis. Hun verblijf in Kamp Westerbork zou zes weken duren. In die tijd is er blijkbaar niemand gevonden, die hun ware identiteit kon aangeven, zodat ze hun Rotterdamse gegevens behielden.

In augustus werd besloten om het kamp op te heffen. Op 500 gevangenen na zouden allen
520 op transport gaan. Annie, Mary en andere kinderen moesten mee met het laatste transport van Westerbork naar het vernietigingskamp Auschwitz. Er moesten ook enkele kinderverzorgsters mee. Op 3 september vertrokken de veewagens met 1.019 gevangenen, waaronder de drie zieke Joodse mensen uit Arcen en Venlo en Anne Frank met haar familie.

525 Op 6 september kwam het 'Anne Frank-transport' in Auschwitz aan. Levie Winnik was toen mogelijk nog in leven, maar hij zal geen weet hebben gehad van de komst van zijn dochtertje.

Onder de 470 mannen, vrouwen en kinderen die meteen doorgestuurd werden naar de gaskamers waren de twee sterrekindertjes Annie 'Leesma' en Mary Winnik.

530 Joodse Nederlanders die de oorlog fysiek overleefd hadden, troffen bij hun terugkeer veel van hun geliefden niet meer aan, waren door plundering van hun bezittingen vaak berooid en ontmoetten veel onverschilligheid voor hun leed en nood. Wraak was daarom meestal niet hun eerste prioriteit. In die periode is het de familieleden van Annie en Mary ontgaan dat er processen werden gevoerd tegen de schuldigen. Het werd ze ook
535 niet verteld. Wel werd de moeder van Mary door de familie Heuvelmans op de hoogte gebracht van de arrestatie van Berendsen.

Dat leidde tot een confrontatie.

Johan Berendsen bevond zich tegen het einde van de oorlog in Rotterdam, waar hij zich
540 onder Duitse militairen had gemengd en een Duits uniform had aangetrokken, in de hoop op de status van krijgsgevangene. Hij werd pas in het najaar van 1945 getraceerd in de strafgevangenis van Scheveningen. Op donderdag 4 oktober 1945 werd hij daar opgehaald en opgesloten in hetzelfde cellencomplex in Venlo, als waarin Annie en Mary

545 eerder hadden gezeten. Samen met een dochter van Heuvelmans toog Esther Winnik-Godschalk naar het politiebureau. Ze mocht van zijn ex-collega's even bij Berendsen in zijn cel en gaf hem een klap: "Moordenaar!". Berendsen accepteerde het gelaten. Zijn proces werd het eerst gevoerd. Hij werd op 2 mei 1947, nog geen vijfendertig jaar oud, 's morgens om 8.00 uur gefusilleerd voor een hele serie wandaden, waaronder drie moorden op weerloze arrestanten. Waarschijnlijk omdat zijn lijst met misdaden zo groot was, speelde de arrestatie van Annie en Mary in de dagvaarding en bij de veroordeling uiteindelijk geen rol. Couperus werd later onder meer bestraft voor het transport naar Kamp Westerbork van de drie met name genoemde, oude Joodse ziekenhuispatiënten. Ook in zijn veroordeling werden de meisjes niet genoemd. Na de oorlog was er geen contact meer tussen de families Nielissen en Koekoek respectievelijk Heuvelmans en Winnik. De herinneringen aan de gebeurtenissen waren daarvoor te pijnlijk. Tine Koekoek, die Auschwitz overleefde, en haar zusje Suze, die via onderduik de oorlog door kwam, moesten na de oorlog alle zeilen bijzetten om weer een plaats te krijgen in de samenleving. Hun leven was bezwaard met "Het Grote Verdriet", zoals de Joodse journalist Meyer Sluysen de gevolgen van de Shoah aanduidde. Datzelfde gold voor Appie Winnik en zijn moeder Esther Winnik-Godschalk. Esther hertrouwde in 1946 met een Joodse weduwnaar met dezelfde achtergrond, met wie ze na de oorlog nog een dochter kreeg. Deze halfzus van Mary verhuisde in de jaren zestig met haar echtgenoot van Amsterdam naar Venlo, om aan de Lomstraat een stoffenzaak te openen. Moeder Esther - ze overleed in 1984 - werd meermalen geconfronteerd met haar verdriet om Mary als ze op weg van Amsterdam naar Venlo langs Velden kwam. Vaak zei ze: "Mijn kind is weggegaan. Had ze maar een gewoon ongeluk gehad, dan was er een plaats om te rouwen."

Augustus 2008

570 Gerrit P. van der Vorst (Venlo, 1946) werkte bij de Radboud Universiteit Nijmegen, als lid van de directie van het universitaire computercentrum en als directeur van de Stichting TeleMANN. Hij heeft meerdere publicaties op vakgebied en enkele genealogische publicaties geschreven. De TeleMANN-directie en deeltijdse VUT combineert hij nu met historisch onderzoek.

575 Geraadpleegde literatuur: onder andere: A.P.M. Cammaert, 'Het verborgen front. Een geschiedenis van de georganiseerde illegaliteit in de provincie Limburg tijdens de Tweede Wereldoorlog (Leeuwarden en Mechelen, 1994)' en B.J. Flim, 'Omdat hun hart sprak. Geschiedenis van de georganiseerde hulp aan Joodse kinderen in Nederland, 1942-1945 (Kampen, 1995)'.

Archieven:

580 1. Archief Nederlandse Rode Kruis (archief Joodse Raad, vermissingsdossiers)
2. Gemeentearchieven van Amsterdam en Venlo (bevolkingsregisters, persoonsdossiers en overige dossiers)
3. Nationaal Archief, CABR-archief - toegang 2.09.09:
585 - dossier J. Berendsen: inventarisnummer 74.639, BRC-167/'46;
- dossier O. Couperus: inventarisnummer 73.497, BG-2347-a I-II, en inventarisnummer 94110
- mevrouw E. T.: inventarisnummer 52275, dossier Tribunaal Roermond nummer 361, en inventarisnummer 95906, dossier PRA Roermond nummer 1406

[Venlonaer-van-t-Jaor-editie-Buun.pdf \(buunvenlo.nl\)](http://buunvenlo.nl)

4 oktober 1949 **Verrader van Joodse kinderen**

590 **Lucien Nahon zond S.D.-knechten naar gastvrij Tienray**

Verdacht van het verraad van Joodse kinderen, die in Tienray waren ondergedoken, stond gisteren voor de Bijzondere Strafkamer te Roermond de reeds eerder veroordeelde Lucien Nahon uit Gulpen, die de laatste jaren in Tienray woonde, terecht. In Juli werd Nahon tot negen maanden gevangenisstraf veroordeeld, omdat hij enige duizenden gulden had verduisterd, die hem door de illegaliteit waren toevertrouwd, om Jan Hendriks uit Venlo (Ambrosius) van de Duitsers vrij te kopen. Omstreeks Juni 1949 [1944?] zou Naton de duikadressen van een aantal Joodse kinderen in Tienray aan Otto Couperus, destijds corpschef van de Venlose politie, hebben verraden en deze zou de adressen hebben doorgegeven aan de Sicherheitsdienst in Den Bosch. De S.D. liet deze Jodenkinderen arresteren tegelijk met de gastvrije Nederlanders, die deze kinderen in Tienray onderdak hadden verleend. Ook de bekende illegale werkster Johanna van der Voort, wier woning dienst deed als doorgangshuis voor zeer vele Joodse kinderen en Joden die in deze streek werden ondergebracht, werd bij deze razzia gearresteerd.

605 De getuige J. H. Hofman, winkelier te Tienray, verklaarde te zijn gearresteerd en naderhand te zijn gedwongen, de woningen aan te wijzen van zijn dorpsgenoten, waar Jodenkinderen waren ondergebracht. De politiemannen hadden reeds een lijst met de namen dezer personen.

- 610 Otto Couperus die als getuige van de gevangenis in Vught naar Roermond was overgebracht zei, dat hij de verdachte Nahon niet pertinent herkende. Wel herinnerde hij zich, dat iemand, die zich Nahon uit Tienray noemde in gezelschap van Stessen, de directeur van het Gew. Arbeidsbureau te Venlo die Maandagmorgen tot 5 jaar gevangenisstraf werd veroordeeld hem op het politiebureau te Venlo had bezocht. Nahon had toen de namen opgegeven van inwoners van Tienray, die Jodenkinderen verborgen
- 615 hielden. Stessen verklaarde dat Nahon tegen hem had gezegd te weten dat de ondergedoken "Ambrosius" (J. Hendriks) vaker in Tienray kwam waar zijn oude moeder verbleef en dat Jodenkinderen in Tienray op straat vrij brutaal optraden en daarom moesten ze maar worden opgeruimd.
- 620 Getuige P. J. Eickhout verklaarde destijds als politiebeambte aanwezig te zijn geweest bij de arrestatie der Jodenkinderen te Tienray. Deze zijn overgebracht naar het politiebureau te Eindhoven. De commandant van deze dienst luitenant van Est was in het bezit van een lijst met de namen en adressen waar de Jodenkinderen waren ondergebracht.
- 625 Verdachte Nahon, die een sluwe doch kruiperige indruk maakte, trachtte zich te verontschuldigen door voor te geven dat hij niet opzettelijk de Jodenkinderen had verraden. De president der Strafkamer mr. Delhougne bracht hem bij het verhoor meerdere malen in het nauw en noemde het o.m.: 'n smerige streek, dat hij de schuilplaats van
- 630 "Ambrosius" aan Couperus wilde bekend maken. De Officier van Justitie mr. Albers-Pistorius schetste verdachte als de initiatiefnemer van het verraad dezer kinderen en noemde het plegen van verraad eender ergste misdrijven waaraan zich iemand kan schuldig maken. Ook het noemen van de plaats waar Jan Hendriks in Tienray zijn moeder kwam opzoeken
- 635 en de mededeling van verdachte aan Couperus, dat, als Hendriks weer in Tienray zou komen, hij (verdachte) Couperus zou opbellen, noemde spr. een bewuste daad van verraad. De eis luidde dan ook 8 jaar gevangenisstraf met aftrek voorarrest en ontzetting uit het actief en passief kiesrecht voor het leven. De verdediger van verdachte mr. Stroom ontkende dat verdachte zich moedwillig zou
- 640 hebben geleend tot bewust verraad, doch noemde het gedrag van Nahon een grote stommititeit. Hij achtte verdachte niet in staat tot een zodanig verfoeilijk gemene streek. Pleiter drong aan op een beduidend lichtere straf. Uitspraak over 14 dagen.